

УДК 811.161.2'367

Олександр Межов

**СИНТАКСИЧНІ КОНСТРУКЦІЇ ПОРІВНЯЛЬНОЇ
МОДАЛЬНОСТІ В ПОЕТИЧНИХ ТВОРАХ
ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

Статтю присвячено дослідженню категорії порівняльної модальності, репрезентованої порівняльними синтаксемами і підрядними реченнями. У роботі вперше в українському мовознавстві на матеріалі поетичних творів Т. Шевченка здійснено системний аналіз порівнянь як членів речення і предикативних компонентів складних речень із урахуванням їх структурних, функціонально-стилістичних і семантико-синтаксичних особливостей.

Ключові слова: порівняння, порівняльна модальність, порівняльна конструкція, порівняльна синтаксема, підрядне порівняльне речення, деривація.

Постановка наукової проблеми та її значення. Синтаксичні конструкції порівняльної модальності, сформовані сполучниковими

та безсполучниковими засобами, характеризуються не тільки надзвичайно широким стилістичним використанням, а й різноманітністю своєї структури, специфікою лексичного наповнення та граматичного вираження. Дискусійними у мовознавстві залишаються проблеми синтаксичної похідності та формально-граматичного членування порівняльних конструкцій, розрізнення порівняльних зворотів простих і підрядних порівняльних частин складних речень тощо.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Чимало лінгвістів, зокрема Л. В. Голоюх [2], Г. Я. Довженко [3], Л. І. М'яснянкіна [7], О. І. Марчук [8], Л. В. Прокопчук [10], Н. П. Шаповалова [14], Н. В. Ярова [17] та ін. досліджували порівняльні конструкції зі стилістичного погляду. Менш вивченими є питання, що стосуються аналізу порівняльної модальності як функціонально-синтаксичної категорії (І. К. Кучеренко [6], М. У. Каранська [5], І. І. Слинько [13], М. С. Заборна [4], С. М. Рошко [11], А. І. Яновець [16] та ін.). Щодо класифікації порівняльних конструкцій, то І. К. Кучеренко пропонує поділити порівняння на дві групи. Першу утворюють ті порівняння, які не мають у своєму складі службових слів, тобто безсполучникові, другу – сполучникові порівняння або порівняння зі сполучниковим зв'язком [6, с. 8]. М. У. Каранська пропонує підхід, за якого враховано зміст і форму порівняння. Так, у простому реченні вона виділяє метафоричне, заперечно-протиставне метафоричне порівняння, сполучниковий зворот і сполучникове порівняння серед однорідних членів речення, а порівняльні складнопідрядні речення диференціює на кілька видів залежно від того, з яким сполучником вони вживаються [5, с. 161, 249]. Автори навчального посібника «Синтаксис сучасної української мови: проблемні питання» І. І. Слинько, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська, запропонувавши класифікацію складнопідрядних речень за аналогією до членів речення, порівняльні частини розглядають як один із підтипів складнопідрядних речень способу дії, хоч і зазначено, що вони більш поширені, ніж конструкції власне способу дії [13, с. 577]. Поглиблене вивчення семантики і структури речень порівняльної модальності показало, що є всі підстави виділяти порівняльні конструкції в окремий тип із значеннями вірогідного/невірогідного порівняння, моделі яких звичайно структуровані різними сполучниками. Хоча проблема порівняльних конструкцій опрацьована різнопланово, багато питань залишаються відкритими і потрактовуються різними дослідниками неоднаково. В українському мовознавстві семан-

тико-синтаксичні функції конструкцій порівняльної модальності в художніх текстах, зокрема поетичних творах Тараса Шевченка, не було предметом спеціальних наукових студій.

Мета і завдання статті. Мета пропонованого дослідження полягає у комплексному аналізі синтаксичних конструкцій порівняльної модальності з урахуванням їхніх семантико-синтаксичних, формально-граматичних та стилістичних особливостей функціонування в поетичних творах Тараса Шевченка, де ці одиниці широко представлені в різноманітних лексико-граматичних і експресивних варіантах. Заявлена мета передбачає розв'язання таких завдань: 1) визначити основні диференційні ознаки категорії порівняльної модальності як ядра монопредикативних і поліпредикативних синтаксичних одиниць; 2) окреслити типологію конструкцій порівняльної модальності, дериваційні відношення між ними; 3) схарактеризувати семантико-синтаксичну та формально-граматичну організацію порівняльних речень, їхнє функціонально-стилістичне навантаження в поетичних творах Тараса Шевченка.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. З погляду синтаксису порівняння – це різновид категорії модальності, яка властива або не властива тому чи іншому реченню. Суть порівняльної модальності в тому, що відношення вираженого до дійсності визначене не прямо, а опосередковано – через його подібність до чогось іншого – більш загальновідомого, типового, тобто до того, що й повідомлено порівняльним компонентом [5, с. 179]. Будь-яка порівняльна конструкція охоплює три складники: 1) суб'єкт порівняння – предмет чи явище, ознаки якого ми пізнаємо, розкриваємо за допомогою іншого; 2) об'єкт порівняння – предмет чи явище, що має яскраво виражені і відомі нам ознаки; 3) основа порівняння – ознака в широкому розумінні цього терміна, яку хочемо виявити і в суб'єкті, і в об'єкті (вона може бути й невербалізована в окремих структурних типах порівняльних конструкцій, але при цьому зрозуміла з контексту), напр.: *Алмазом добрим, дорогим Сіяють очі молодії...* [15, с. 334]. Суб'єкт – *очі*, об'єкт – *алмазом*, основа порівняння – схожість блиску очей на блиск алмазу за ознаками *яскравий, блискучий, прозорий*. Саме зазначені три елементи (суб'єкт, об'єкт та основа порівняння) і становлять єдине структурно-семантичне ціле, ядро так званої порівняльної конструкції.

Порівняльна модальність властива як простому, так і складному реченню. Найяскравіше вона представлена в складнопідрядних кон-

струкціях з підрядними порівняльними частинами, напр.: *Бо без неї в хаті Якось сумно, ніби мати Покинула хату* [15, с. 244]; *Зажурилась чорнобрива, Тяжко зажурилась. Плаче, плаче та ридає, Як рибонька б'ється...* [15, с. 350]; *В Путивлі-граді вранці-рано Співає, плаче Ярославна, Як та зозуленька кує, словами жалю додає* [15, с. 365]. У семантико-синтаксичній структурі простого речення вона знаходить свій вияв у порівняльних синтаксемах, утворених унаслідок згортання підрядних порівняльних частин. У деяких працях із синтаксису розглядають сполучникові порівняльні звороти як відокремлені члени простого ускладненого речення, які не співвіднесені з підрядними порівняльними частинами, а виступають самостійними утвореннями [5, с. 179–187]. На нашу думку, так звані сполучникові порівняльні звороти є ні чим іншим, як трансформи, неповні варіанти підрядних частин складного речення, у яких пропущено предикат у присудковій позиції.

Порівняльним синтаксемам властиві специфічна семантика, морфологічне оформлення, формально-синтаксична і комунікативна позиція в простому ускладненому реченні. Порівняльна модальність може охоплювати різні члени: присудки, керовані, узгоджені та прилягаючі другорядні компоненти речення (але не однаково) – і накладати свій відбиток на зміст і форму їхнього вираження. Як супровідна в деяких субстанційних, предикатних, атрибутивних синтаксемах вона може бути експлікована: називним відмінком іменника в позиції присудка, напр.: *Орда мов ріже. Мов скажені, Летять до дуба... нічирк...* [15, с. 7]; *Мертвий мов здригнув* [15, с. 73]; *Мине лихо... Кругом його Мов вимерли люде* [15, с. 83]; *А Дніпр мов підслухав: широкий та синій, Підняв гори-хвилі...* [15, с. 83]; *А він коня поганяє, Нібито й не бачить* [15, с. 22]; *І ніби гори оживають* [15, с. 190]; *І я ніби оживаю На полі, на волі* [15, с. 195]; відмінковими формами іменників у функції прикладки, пор.: *Може, ще раз прокинеться Мої думи-діти* [15, с. 200]; *І діти, як квіти* [15, с. 138]; *Понура шляхта, мов хорти, За двері вийшла* [15, с. 70]; *Крутий байрак, Неначе циган чорний, голий, В діброві вбитий або спить* [15, с. 314]; *Село на нашій Україні – Неначе писанка, село* [15, с. 128]; *А Микита, Неначе сич, у сірій свиті Перед очима все стоїть!* [15, с. 70]; *У долині, мов у ямі, На багнищі город мріє* [15, с. 184]. Ці засоби репрезентації порівняльної модальності перебувають у площині суб'єктно-предикатних та атрибутивних відношень. Порівняльні адвербіальні синтаксеми як ви-

разники обставинних відношень, перебуваючи в позиції прилягаючого другорядного члена речення, можуть бути представлені формою орудного відмінка іменника або прислівниковою формою з *по-*, напр.: *Із казарми нечистої Чистою, святою Пташечкою вилетіла...* [15, с. 362]; *По-московській так і ріжуть, Сміються та лають...* [15, с. 184].

Таке розуміння «порівняння» охоплює не тільки реальні, але й ірреальні порівняння, які завдяки рухливості лексичної семантики часто лежать в основі утворення інших художніх засобів поезії Т. Шевченка – епітетів, метафор, гіпербол, паралелізмів тощо. Реальне порівняння передає уподібнення одного явища іншому як реальний, достовірний, вірогідний факт. Ірреальне порівняння ґрунтується на образно-асоціативних уявленнях уявних уподібнених явищ. У художніх текстах, особливо поетичних, найчастіше вживають метафоричне (ірреальне) порівняння, яке у вираженні члена речення зумовлює й спричиняє заміну прямої назви предмета, дії, ознаки, обставини назвою опосередкованою, тобто переносною. І досить цієї метафоричної назви, як уже «без зайвих слів маємо яскраву характеристику, ясне уявлення про порівнюваний предмет або його ознаки» [12, с. 183]. Метафора і порівняння – явища генетично пов'язані, але структурно відмінні, тому що порівняння становить тричленну порівняльну конструкцію (суб'єкт – основа – об'єкт порівняння), а метафора одночленна, в ній різні асоціації злиті воедино. Оскільки деякі з метафор утворені з порівнянь унаслідок редукції форми з усуненням порівняльних сполучників, то порівняння може містити «реалізовану метафору», яка виступає як об'єкт порівняння у порівняльних конструкціях, виражених орудним відмінком іменника, прикладкою та іншими формами [11, с. 190–191].

Розглянемо механізм утворення порівняльних синтаксем від підрядних порівняльних частин. На порівняльні відношення в семантико-синтаксичній структурі складнопідрядного речення вказують насамперед підрядні сполучники, серед яких: *як, мов, немов, немовби, наче, неначе, начебто, неначебто, ніби, нібито* і *под*. У поетичних творах Тараса Шевченка найуживаніший у цій функції сполучник *як*. Напр.: *І заплакала Ярина, Як тая дитина* [15, с. 228]; *Старий батько коло неї, Як дуб, похилився* [15, с. 232]; *Земля плаче у кайданах, Як за дітьми мати* [15, с. 247]; *Кардинали, Як гадюки, в'ються Круг тіари* [15, с. 252]; *Як сніг, три пташечки летіли Через Суботове...* [15, с. 229];

У тумані, на могилі, **Як тополя**, похилилась Молодиця молодая [15, с. 244]. Другим за частотністю використання є сполучник *мов*, напр.: *Попід гаєм, мов ласочка, Крадеться Оксана* [15, с. 70]; *Тополі по волі Стоять собі, мов сторожа...* [15, с. 184]; *А диво-цариця, Мов та чапля меж птахами, Скаче, бадьориться* [15, с. 187]; *Зашипіли, мов гадюки, Ченці в Ватікані...* [15, с. 250]; *...степи, шляхи, Мов сарана, вкрили Барони, герцоги і дюки...* [15, с. 254]. Нерідко функціонує також сполучник *неначе*, напр.: *На стінах фарбами хрести, Неначе добрая картина, Понамальовані...* [15, с. 360]; *В садах кохалися, цвіли, Неначе лілії, дівчата* [15, с. 253]; *Поникли голови козачі, Неначе стоптана трава* [15, с. 255]; *За Полоцьком, неначе хмара, Чорніє курява* [15, с. 324]; *А на горі стоять палати, Неначе диво* [15, с. 186]. Іноді послуговується поет для вираження порівняння сполучниками *ніби*, *нібито*, *немов*, *буцім*, напр.: *Зацвіла в долині Червона калина, Ніби засміялась Дівчина-дитина* [15, с. 304]; *Святим дивом сяють Храми божі, ніби з самим Богом розмовляють...* [15, с. 238]; *А онде, онде за Дніпром, На пригорі, ніби капличка, Козацька церква невеличка Стоїть з похиленим хрестом* [15, с. 191]; *А він коня поганяє, Нібито й не бачить* [15, с. 22]; *І йде, ридаючи, до сина, Аж тюпає, немов біжить* [15, с. 205]. Порівняльні сполучники *немовби*, *наче*, *начебто*, *неначебто* не зафіксовані в поезіях Т. Шевченка. Як видно з наведених прикладів, поет широко використовує порівняння, об'єктами в яких виступають предмети і явища природи, що стали символом краси, ніжності, доброти, веселості, жвавості, життєрадісності і несуть в собі емоційно-позитивне забарвлення або, навпаки, смутку, пригніченого настрою з негативним іронічним або саркастичним емоційно-оцінним забарвленням при зображенні неприємних, морально низьких персонажів. Поряд із загальнономовними порівняннями, що містять відносно незначний експресивний потенціал, у поезії Т. Шевченка є багато власне художніх, індивідуально авторських, що не раз свідчить про особисте сприймання автором навколишнього світу.

Підрядна порівняльна частина складнопідрядного речення має одну суттєву відмінність від інших типів підрядних частин. Вона виявляється в тому, що її предикат нерідко лексично тотожний предикату головної частини, а тому часто редукується і не має формального вираження. Саме лексична відсутність предиката спричинила дериваційну специфіку у формуванні неповної порівняльної частини. На його імпліцитне функціонування вказує лише непередикатний

іменник підрядної порівняльної частини, а також об'єктні чи обставинні поширювачі. Пор: *І заплакала Ярина, як заплакала тая дитина; Земля плаче у кайданах, як за дітьми плаче мати; Попід гаєм, мов крадеться ласочка, крадеться Оксана; Зашипіли, мов зашипіли гадюки, Ченці в Ватикані; Поникли голови козачі, неначе поникла стоптана трава; В садах кохалися, цвіли, неначе цвіли лілії, дівчата.* Іноді у процесі дальшого згортання неповної підрядної порівняльної частини редукуються сполучники, але їхню семантико-синтаксичну функцію перебирають здебільшого не прийменники, а непередикатний іменник (або інша форма), який унаслідок цього змінює форму називного відмінка на форму орудного (або іншу форму) і перетворюється на адвербіальну порівняльну синтаксему. Пор.: *Попід гаєм ласочкою крадеться Оксана; Зашипіли гадюками Ченці в Ватикані; В садах кохалися, цвіли ліліями дівчата.*

Такий морфологічний варіант порівняльної синтаксеми ще кваліфікують як «орудний порівняння» [9, с. 107–115], який у граматичній системі сучасної української мови спрямований у сферу адвербіальних відношень. Орудний навіть у первинній для нього інструментальній функції, маючи типові відмінкові семантико-синтаксичні ознаки субстанційності, валентного зв'язку з предикатом, пасивності і динамічності, межує з прислівниками. Як слушно зауважує І. Р. Вихованець, «інструментальність орудного становить периферію предметності, замикаючи її й межуючи з адвербіальністю» [1, с. 125]. Набагато більша спрямованість у категорію прислівника його вторинних функцій. Вони зосереджені в основному у різновидах темпоральних відношень і функції способу дії (порівняння) у широкому розумінні. Саме в цих двох значенневих секторах активно відбуваються процеси його адвербіалізації.

Адвербіалізація насамперед стосується зміни субстанційних відношень на адвербіальні. Адвербіалізовані форми, відриваючись від іменникової парадигми, виражають відповідне обставинне відношення між двома предикатними структурами, яке закріплене за морфологізації як лексичне значення слова. Щодо відмінкових форм, то І. Р. Вихованець, розрізняє два ступені адвербіалізації: а) семантико-синтаксичний, коли створюється обставинне відношення і при цьому використовується не повністю ізольована від сукупності форм певного відмінка форма, яка може супроводжуватися означальними елементами; б) морфологічний, коли форма з обставинною функцією

повністю ізолюється від іменникової парадигми, «застигає» й у зв'язку з цим не може супроводжуватися означальними елементами [1, с. 136]. Семантико-синтаксична адвербіалізація являє собою живий процес, у якому найчастіше порівняно з іншими відмінками використовують орудний.

У поетичних творах Тараса Шевченка орудний порівняння виявляє продуктивні типи семантико-синтаксичної адвербіалізації, напр.: *А Настуся по садочку Пташкою літає* [15, с. 302]; *Димом розстелась В полі курява* [15, с. 132]; *Пустиня циганом чорніла...* [15, с. 243]; *Може, пташкою прилине Милий з того світа* [15, с. 286]; *Буде над ним його мила Квіткою стояти* [15, с. 16]; *Гадюкою зашипіли, Звіром заревіли* [15, с. 345]; *Арена звіром заревла* [15, с. 360]. Семантико-синтаксичний різновид адвербіалізації часто характеризується наявністю при формі орудного прикметникових атрибутів, напр.: *І на порі Марія стала...Рожевим квітом розцвіла В убогій і чужій хатині, В святому тихому раю* [15, с. 273]; *А думка край світа на хмарі туля. Орлом сизокрилим літає, ширяє...* [15, с. 20]; *Пророче божий? Ти меж нами, Ти, присносуций, всюди з нами Витаєш ангелом святим* [15, с. 132]; *Опівночі падатиму Рясною росою* [15, с. 324]; *О, друже мій добрий! друже незабутий! Живою душею в Україні витай!* [15, с. 244]. Поет використовує не тільки традиційні поширені порівняння у формі орудного відмінка на зразок *рожевим квітом, сизокрилим орлом, рясною росою, святим ангелом, живою душею*, але й власні метафоризовані новотвори: *А по долині, по роздоллі Із степу перекотиполе Рудим ягнятчком біжить До річечки собі напитись* [15, с. 344]; *Червоною гадюкою Несе Альта вісти, Щоб летіли крюки з поля Ляшків-панків їсти* [15, с. 30]. Порівняльну семантику орудного підсилюють прикладки, сполучникові порівняння, повтори, сурядні ряди, напр.: *Заплакала Лілея Росою-сльозою...* [15, с. 281]. *А сном лукавим розійшлось, Слізьми-водою розлилось Колишнєє святеє диво!* [15, с. 138]; *А весною процвіла я Цвітом при долині, Цвітом білим, як сніг, білим!* [15, с. 282]; *І квіткою й калиною Цвісти над ним буду...* [15, с. 16]. Орудний порівняння у наведених вище конструкціях легко можна трансформувати в підрядну частину з редукованим предикатом, пор.: *Настуся літає, як пташка; Курява розстелилась, мов дим; Арена заревла, ніби звір; Марія розцвіла, немов рожевий квіт; Думка літає, неначе сизокрилий орел; Опівночі падатиму, мов роса і под.*

Звичайно, не всі підрядні порівняльні частини здатні трансформуватися в орудний порівняння. Це залежить від лексичного наповнення компонентів, їх синтаксичних функцій і загального змісту речення. За таких умов на редукований предикат неповної порівняльної частини складнопідрядного речення можуть вказувати не тільки підмети (суб'єкти), а й об'єктні та обставинні поширювачі із значеннями: а) об'єкта дії: *І барвінком, і рудою, І рястом квітчає Весна землю, мов дівчину В зеленому гаї* [15, с. 325]; *Засміявсь Старий і внучку привітав, Неначе справді молодицю* [15, с. 247]; *І вороги нові Розкрадають, як овець, нас І жеруть!* [15, с. 270]; *У Києві на Подолі Козаки гуляють. Як ту воду, цебром-відром Вино розливають* [15, с. 345]; *А думи гордії розвіє, Як ту сніжину по степену!* [15, с. 286]; *А потім ченці одягли Тебе в порфіру. І вінчали, Як ту царицю... Розп'яли й тебе, як сина* [15, с. 352]; б) обставини місця: *Сховалося у серці лихо, Як звір у темнім гаї* [15, с. 252]; *Мені так любо, любо стало, Неначе в бога...* [15, с. 302]; *І в келії, неначе в Січі, Братерство славне ожива* [15, с. 237]; *Меж горами старий Дніпро, Неначе в молоці дитина, Красується, лубується На всю Україну* [15, с. 343]; *А молоді як зійдуться, Та любо, та тихо, Як у раї...* [15, с. 180]; *Мов із тісної домовини, На той остатній страшний суд Мертвці за правдою встають* [15, с. 183]; *Й вона з відрами побігла – Ніби за водою До криниці* [15, с. 294]; в) обставини часу: *Темно всюди, мов у будень, А свято чимале* [15, с. 157].

Деякі підрядні порівняльні частини можна перетворити на прислівники. Порівняльні синтаксеми, виражені прислівниковою формою з *по-* на зразок *по-батьківськи, по-московськи, по-німецьки, по-молодечи, по-чернечи, по-дружньому, по-панськи, по-королівськи, по-людськи, по-дитячому, по-котячому, по-собачому, по-пташиному, по-совиному, по-нашому, по-вашому, по-своєму* тощо мотивовані переважно іменниками-назвами істот або їх еквівалентами – займенниковими словами. Із семантико-синтаксичного погляду такі порівняння є також похідними морфологічними варіантами, що утворені внаслідок редукції неповних порівняльних підрядних частин, пор.: *Я стар чоловік, не здужаю встати, Буду йому пораду давати, По-батьківській научати, Як на ляха стати* [15, с. 168] → *Я стар чоловік, не здужаю встати, Буду йому пораду давати, научати, ніби батько [научає], Як на ляха стати; Та по-молодечи Будеш богу молитися, А не по-чернечи Харамаркать* [15, с. 326] → *Та будеш богу молитися, як молодий [молиться], а не харамаркати, як чернець [харамаркає];*

[Землячки] **По-московській так і ріжуть, Сміються та лають...** [15, с. 184] → **Як москвичі [ріжуть, сміються та лають], так і землячки ріжуть, сміються та лають; Цвенькати не навчили По-німецькій** [15, с. 193] → **Цвенькати не навчили, як [цвенькають] німці; Поки батько встане Та розкаже по-нашому Про свої гетьмани...** [15, с. 86] → **Поки батько встане Та розкаже, як ми [розказуємо], Про свої гетьмани; По-своєму бога в кайданах благають** [15, с. 160] → **Козаки Бога в кайданах благають, немов свої [благають].**

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, розглядані конструкції порівняльної мінімальності, конденсують порівняльні семантико-синтаксичні відношення між підрядною і головною частинами базового складнопідрядного речення і глибоко завуальоване значення лексично не вираженого предиката підрядної порівняльної частини. У художній мові порівняльні конструкції використовують як засіб пізнання, розкриття ознак описуваних предметів і явищ та як засіб підсилення емоційності мови. Пізнаване та емоційне значення порівнянь взаємозв'язані, хоч і виявлені в деяких випадках по-різному. Емоційність прямо пропорційна картинній яскравості образу, створеного за допомогою порівняння; в основі емоційного лежить пізнаване. Т. Шевченко вміло використовує порівняльні конструкції, як справжній художник слова, намагається переосмислити, ускладнити їх. Для порівнянь підбирає різні варіанти сполучників і безсполучниковий зв'язок. У художньо-поетичній мові особливу роль відіграють нові, несподівані сполучення. В ідіостилі Т. Шевченка порівняння, безперечно, є органічним компонентом художнього тексту і важливим засобом естетичного осмислення світу. Перспективним у цьому плані є комплексне дослідження усіх виявів ірреальної модальності у художній спадщині поета.

Джерела та література

1. Вихованець І. Р. Система відмінків української мови : монографія / І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1987. – 232 с.
2. Голоюх Л. В. Естетична функція порівнянь у «Лісовій пісні» Лесі Українки / Л. В. Голоюх // Леся Українка і сучасність : зб. наук. пр. – Луцьк : Волин. обл. друк., 2006. – Т. 3. – С. 114–124.
3. Довженко Г. Я. Порівняння у простому реченні сучасної української мови / Г. Я. Довженко // Синтаксична будова української мови – К. : Наук. думка, 1968. – С. 52–68.
4. Заборна М. С. Порівняльні конструкції в системі складнопідрядного речення української мови / М. С. Заборна. – Тернопіль : [б. в.], 2001. – 139 с.

5. Каранська М. У. Синтаксис сучасної української літературної мови / М. У. Каранська. – К. : НМКВО, 1991. – 400 с.
6. Кучеренко І. К. Порівняльні конструкції в світлі граматики / І. К. Кучеренко – К. : Вид-во Київ. ун-ту, 1959. – 106 с.
7. М'яснянкін Л. Порівняння в системі образних засобів мови / Л. М'яснянкін // Вісн. Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 2003. – С. 80–85. Марчук О. І. Художнє порівняння як мовне явище / О. І. Марчук // Наук. вісн. Ізмаїл. держ. гуманітарного ун-ту. – 2002. – Вип. 12. – С. 152–155.
9. Плющ М. Я. Словоформа в семантично елементарному та ускладненому реченні : вибр. пр. / М. Я. Плющ. – К. : Вид-во Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова, 2011. – 362 с.
10. Прокопчук Л. В. Семантичні параметри основ порівняння / Л. В. Прокопчук // Наук. зап. Вінниц. держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. – 1999. – Вип. 1. – С. 85–91.
11. Рошко С. М. Проблема розрізнення підрядних порівняльних речень та порівняльних зворотів – членів простого речення / С. М. Рошко // Філологічні студії. – 2000. – № 1. – С. 188–193.
12. Руднев А. Г. Синтаксис современного русского языка : учеб. пособие / А. Г. Руднев. – М. : Высш. шк., 1963. – 364 с.
13. Слинько І. І. Синтаксис сучасної української літературної мови: проблемні питання / І. І. Слинько, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська. – К. : Вища шк., 1994. – 670 с.
14. Шаповалова Н. П. Функціонально-семантичний статус порівняльних конструкцій у сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук / Н. П. Шаповалова. – Дніпропетровськ, 1998. – 20 с.
15. Шевченко Т. Г. Кобзар / Тарас Григорович Шевченко. – К. : Т-во «Знання України», 1992. – 384 с.
16. Яновець А. І. Лінгвістична природа категорії порівняння / А. І. Яновець // Філологічні студії. – 2003. – № 3–4. – С. 130–134.
17. Ярова Н. В. Особливості функціонування художнього порівняння в поезії С. Плат (експресивно-емоційний аспект) / Н. В. Ярова // Вісн. Київ. лінгвістичного ун-ту. – 2000. – Т. 3. – № 1. – С. 174–178.

Межов Александр. Синтаксические конструкции сравнительной модальности в поэтических произведениях Тараса Шевченко. Стаття посвящена дослідженню формально-грамматическої і функціонально-семантичної структури категорії сравнительной модальности, репрезентованої в сравнительных синтаксемах і сравнительных придаточных предложениях. В роботі вперше в українському мовознавстві на матеріалі поезій Шевченка здійснено всебічний системний аналіз порівнянь як членів предложения і предикативних компонентів складних предложений з урахуванням їх структурних, функціонально-стилістических і семантико-синтаксических особливостей. Описано функціонально-семантическі типи сравнительных конструкций. Установлено взаємозв'язок сравнительных синтаксем і придаточных предложений, описано дериваційні процес-

сы в системе сравнительных единиц современного украинского языка. В работе осуществлено наблюдение над количественным и качественным проявлением сравнительных союзов и модально-сравнительных частиц в поэтических произведениях Тараса Шевченко.

Ключевые слова: сравнение, сравнительная модальность, сравнительная конструкция, сравнительная синтаксема, подчиненное сравнительное предложение, деривация.

Mezhov Alexandr. The syntactic structures of comparative modality in the poetic works of Taras Shevchenko. The article presents the complex investigation of the formal-grammatical and functional-semantic structure of the comparative modality, comparative syntaxemes and subordinate sentences. This work for the first time in the Ukrainian language studies became the most complete, full and systematic description of comparisons as the parts of the sentence and predicative components of the complex sentences considering their structural and functional-syntactic and semantic peculiarities based on the wide factual material – poetic works Taras Shevchenko is done. Functional-semantic types of comparison have been described. From the diachronic point of view the interrelation of comparative syntaxemes and subordinate clauses has been determined, and the transformational processes in the system of comparative units in modern Ukrainian language were described. The work contains observation on quantitative and qualitative usage of conjunctions and modal-comparison particles in the poetic works Taras Shevchenko.

Key words: comparison, comparative modality, comparative construction, comparative syntaxeme, subordinate comparative sentence, derivation.